Le carnet de Léon · Carnet d'Histoire

Dunkerque, Mer du Nord 1940 - 1945

Leons Dagboek

Leons Dagboek – Notities uit de Geschiedenis

Duinkerke, Noordzee 1940 – 1945

Beste lezer,

Leons Dagboek vertelt ons het verhaal van een jonge Duinkerkenaar, 11 jaar oud wanneer de Tweede Wereldoorlog losbarst. Dit is ook het verhaal van zijn familie en van zijn vrienden. Wie weet is het ook het verhaal van jullie opa's of oma's ouders ?

Het vertelt ons over het dagelijks leven van toen, zoals over hoe de kinderen hun school beleefden en wie hun filmhelden waren. Maar het vertelt ons ook over de droevige omstandigheden die de bevolking destijds moest ondergaan : de angst voor bombardementen, de Duitse bezetting, de honger en de exodus.

Onze stad werd bijna geheel vernietigd door deze oorlog. Bijna al haar bewoners hadden haar ontvlucht. Na de oorlog werden in de wijk "uart Glacis" houten barakken gebouwd, als noodwoningen voor de duizenden gevluchte families die naar Duinkerken terugkeerden. In deze wijk groeide ook ik op.

Nu, 80 jaar later, wil ik met dit boekje het verhaal van hun ontberingen vertellen, van hun moed, hun wilskracht en hun samenhorigheid.

Dit is de befaamde « Dunkirk Spirit », recent nog gevierd in de film van Christopher Nolan. Dit is ons vermogen tot wederopstanding om te herbouwen wat vernietigd werd. Met het verhaal in dit « Carnet » wil ik ook jullie aandacht vragen voor het lot van alle mensen die in onze hedendaagse wereld getroffen worden door oorlogen en plagen. Zij kennen niet het plezier en het geluk dat wij hebben om samen te leven in een vredig Europa.

Patrice Vergriete
Burgemeester van Duinkerke

Die vreemde oorlog

"Hallo, mijn naam is Leon. Ik ben geboren op 17 september 1928 in Duinkerke waar ik woon met mijn ouders, Blanche en Victor, en mijn twee broers, Robert en Roger.

Onze woning is op de eerste verdieping van een huis gelegen op 52 bis "rue Emmery", in de buurt van het theater, het militair hospitaal, de stadstuin en mijn basisschool voor jongens. Ik ga het laatste jaar van de basisschool in en mijn leraar, Mr. Castien, zegt over mij dat ik een slimme jongen ben die "nergens bang voor is!"

Op zondag 3 september 1939 zijn we nog op vakantie, de straten zijn rustig, families wandelen, anderen zijn op de fiets of op de tram. We maken gebruik van een familie-uitje om een broodje met augurken en baby-uien in café « le Centre » te eten, op de « Place Jean-Bart ». Het is al na 18.00 uur als we ineens vernemen dat Frankrijk Duitsland de oorlog heeft verklaard. Dit veroorzaakt algehele consternatie.

De situatie verandert het leven van veel gezinnen. Vaders worden gemobiliseerd, wat scheidingen, zorgen en zelfs nood veroorzaakt. Voor mij zal het me snel doen opgroeien, maar ik heb geluk dat mijn vader niet opgeroepen werd voor de dienst. Hij was vader van drie kinderen.

Sinds de oorlogsverklaring is er, vreemd genoeg, niet meer gevochten. De mannen staan aan het front. Ze wachten op de vijand en spelen kaart: het is een "nepoorlog"!"

Mijn dagelijks leven

“Ondanks de nepoorlog blijft mijn kindertijd hetzelfde. Ik ga naar school op maandag, dinsdag, woensdag, vrijdag en zaterdag, gekleed in een grijs overhemd en korte broek (zelfs in de winter), klompen geschonken door het Bureau van Liefdadigheid en mijn baret. Nu het afstuderen aan het eind van het schooljaar komt, geeft onze leraar ons vier wekelijkse dictees plus rekenkunde, geschiedenis, aardrijkskunde, praktische levenslessen, maar ook zingen en lezen.

Croquignol, Filochard en Ribouldingue, de beroemde « Pieds nickelés » zijn Eugene’s, Maurice’s en mijn favoriete leesbezigheid. Elke week proberen we strips te kopen om te lezen over hun nieuweste avonturen, elk voor ongeveer 50 cent. Nicole, Raymonde en Yvette, de meisjes aan het eind van de straat lezen “Suzette” als ze geen hinkelbaan of met poppen spelen. Wij voetballen op de stoep (onze baretten dienen als doelpalen), of spelen tikkertje of verstoppertje. Ik klim liever in bomen als een Tarzan.

Op vrijdag 10 mei 1940 worden we door een beangstigend geluid wakker. We horen het geronk van motoren. Het zijn watervliegtuigen die over de stad vliegen. Er wordt ons verteld dat de Duitse luchtmacht magnetische mijnen laat vallen bij de ingang van de haven en in de Noordzee. Drie dagen later groeit de angst verder. We zien Nederlandse en Belgische vluchtelingen die de Duitse opmars ontvluchten en in lange rijen langs het Veurnekanaal lopen. Ze zijn beladen met pakjes, bundels wasgoed voortduwend in kruiwagens, in karren, in kinderwagens… Het is een trieste optocht!

Wij Duinkerkenaren zijn er kapot van en ontroerd. Met veel goede wil worden opvangcentra voor hen geopend.”

Mijn Dynamodagen

“Na het leggen van mijnen in de haven wordt Duinkerke het doelwit. Geconfronteerd met dit gevaar, besluiten mijn ouders reeds op 13 mei om te vluchten naar Bourbourg en haar platteland.Vier dagen later, omdat de Duitsers ons naderden, keerden we weer terug naar Duinkerke, uitgeput na een mars van 18 km en met angst in de maag.

Op maandag 27 mei 1940 valt een stortvloed van bommen en kogels op Duinkerke. De Stukas, Duitse bommenwerpers, razen over de daken in een hels lawaai. We kunnen ons verschuilen in de kelder van de slagerij Delater, gelegen in “rue des Vieux-Remparts”. Mijn moeder neemt enkele voorraden mee en wij spelen kaart met de volwassenen om niet aan het ergste te denken.

"Godverdomme!" zweert mijn grootvader in het Vlaams, zijn gezicht bedekt met roet. Hij was onder de schoorsteen ingedommeld toen een nieuwe ontploffing rond 17 uur plaatsvond. Het plafond van de kelder hield goed stand en we zijn gelukkig ongedeerd. We haasten ons weg met onze knapzakken en gasmaskers. Het is een schouwspel van verwoesting dat ons opwacht. De geur van as en rook vult de lucht. De stad is verwoest.

Vannacht trekken we, net als zoveel andere Duinkerkenaren, de duinen in om er een schuilplaats te vinden. In de straten ontdekken we verlaten huizen, gebombardeerd en verbrand. Op het strand begon “Opératie Dynamo”. De geallieerden, door de Duitse troepen omsingeld en onder het vuur van vliegtuigen en artillerie, verzamelden zich op het strand voor een evacuatie naar Groot-Brittannië. Ik zal later leren dat dit de grootste reddingsoperatie in de maritieme geschiedenis was.

Uitgeput val ik in slaap, regelmatig gewekt door Duitse granaten die in de duisternis neervallen. Om ons heen horen we Engelse en Franse soldaten, net als wij schuilend in de duinen.”

De Exodus : mijn andere leven

“ Volgens het laatste nieuws bezetten Duitse troepen nu al Boulogne, Calais en Rijsel. Duinkerke is omsingeld. We vinden onderdak samen met vele families in de kelders van het gerechtsgebouw waar de geur van de grote hoeveelheid peperkoek mijn neusgaten en maag verrukt. Het verbergt ook onze lichaamsgeuren omdat zeep en water schaars zijn, net als schone kleren...

In de nacht van 3 op 4 juni 1940 was het rustig, het bombardement was gestopt maar de angst bleef groot. In de ochtend zijn de Duitse troepen daar, oprukkend in één lange rij. Om 11 uur wappert de hakenkruisvlag boven op het belfort.

Tussen de ruïnes vinden we een schuilplaats in de kelder van het café "le Passe Temps", gelegen in de “rue des Vieux-Remparts”. In deze donkere kelder, zonder water of elektriciteit, hebben we het bezoek van een jonge Duitse soldaat, geweer in de hand, op zoek naar “Tommies” (Engelse soldaten) of Franse soldaten. Mijn broers en ik zijn bang. Mam staat tegen hem op. De man gaat weg en alles is weer in orde.

De zomer van 1940 brengen wij door in deze hel. Voordat het schooljaar begint, besluiten mijn ouders om naar Rijsel te vertrekken. De bagage wordt met grote spoed ingepakt. We kunnen alleen het absolute minimum meenemen. Ik heb maar net de tijd om afscheid te nemen van mijn vriend Maurice, die me nieuws uit Duinkerke belooft te geven.

Eenmaal in Rijsel aangekomen wacht ons een andere wereld. We wonen met z'n vijven een tijdje in één kamer, boven een gesloten kruidenierswinkeltje in “Fives”, en verhuizen dan naar een gelijkvloerse verdieping in de wijk “Vauban” waar een ander leven voor ons begint.

Ik ben 12 jaar oud en ik heb een zwaar gemoed als ik aan Duinkerke denk. Ik weet niet of ik daar ooit terug zal komen.”

Bezetting en Verzet

“Beperkingen en ontberingen kenmerken de Bezetting. Met enkel de bonnetjes en rantsoenkaarten hebben we niet veel te eten. We moeten dus vindingrijk en inventief zijn. Groentetuinen, konijnen- en kippenboerderijen worden in de stad geïmproviseerd, handel op de zwarte markt breidt zich uit. Papa, die de koolraap zat is, gaat regelmatig op de fiets naar het platteland, op zoek naar verse producten, ervoor wakend dat de politie hem niet oppakt.

Mijn vriend Maurice schrijft me dat het Duitse leger na de wapenstilstand van 22 juni 1940 de ongedeerde gebouwen en verlaten huizen heeft opgeëist. Het Duitse commando heeft zich geïnstalleerd in het gebouw van de “sous-préfecture”. Duinkerke en de omliggende steden zijn tot "verboden zone" verklaard. Een pas, “Ausweis” genaamd, is verplicht om er binnen te komen of te vertrekken.

Ook is er geen vrijheid van meningsuiting meer.

Ik ben verdrietig om te horen dat onze school gebombardeerd is. Maurice schrijft me dat hij nu verder moet stappen om te leren en dat voor slechts een paar uur per dag. Omdat het koud is in de klas houdt hij soms zijn pyjama onder zijn kleren om warm te blijven. Vorige week bevroor zijn inktpot, dus nu zoekt hij steeds een plekje dichter bij de kachel. Hij krijgt vitaminerijke koekjes van de Nationale Hulporganisatie en soms groentesoep van de gemeentelijke kantine. Maurice zegt dat het een prestatie is om water te vinden. Hij moet water vinden in putten die in de tuinen liggen.

Op het strand waar men niet meer heen mag, bouwt het Duitse leger bunkers langs de kust. Papa zegt dat ze de “Atlantikwall” bouwen omdat ze bang zijn voor een geallieerde landing.

Voor wat afleiding ontmoeten Maurice en zijn vrienden elkaar op het patronaat in Rosendaël. Pater Bonpain organiseert wandeltochten naar Zuydcoote of naar de bossen van Vancauwenberghe in Saint-Pol-Sur-Mer.”

Bezetting en Verzet

"In een andere brief vertelt Maurice over de regelmatige bombardementen van de 'Royal Air Force' op de Duitse installaties rondom de stad. Het moreel van de bevolking is op zijn laagst. Maurice volgt zijn lessen in de kelder van het stadhuis.

Men lijdt onder het gebrek aan vrijheid en de censuur die door de Gestapo of de Franse militie wordt opgelegd. Alle media staan onder controle van de nazipropaganda. We mogen niet naar de radio luisteren, maar toch volgen velen van ons in het geheim het programma 'les Français parlent aux Français'.Het is een dagelijkse verbinding tussen het vrije deel en het bezette deel van Frankrijk, waarmee ook gecodeerde berichten aan verzetsstrijders doorgegeven kunnen worden.

We zijn bang voor de razzia's. In de bar 'le Chagnot', een café in Rijsel waar mensen uit Duinkerke bijeenkomen, verneemt papa dat zijn tandarts, die in Duinkerke was gebleven om mensen te helpen, gearresteerd is. Omdat hij Joods was en zijn vrouw en kinderen weggestuurd had om hen te beschermen, werd hij gedeporteerd. Wat een schok!

Jongeren ondergaan de Duitse propaganda die door de Vichy-regering wordt gesteund. Ze moeten zich registreren en in Duitsland gaan werken: het is de 'Service du Travail Obligatoire' (de verplichte tewerkstelling). Zich hiertegen verzettend wordt Robert, de zoon van onze kruidenier uit Duinkerke, op straat gearresteerd en naar Duitsland gestuurd om daar te werken.

Opnieuw een schok: op 30 maart 1943 verneemt papa dat de Rosendaëlse verzetsstrijders pater René Bonpain, Louis Herbeaux en Jules Lanery geëxecuteerd werden.

Op 15 februari 1944 wordt alles nog strenger: alle 'nutteloze monden' moeten weg, op bevel van de Duitsers! Alleen degenen die 'nuttig' zijn mogen blijven. Per volle trein worden Duinkerkenaren naar de Aube en de "Côte-d'Or" gestuurd. Duinkerken loopt leeg.

Maar toch, de hoop wordt herboren. Er is sprake van een landing."

De Wereld in Vrede

"Het is voorbij, de oorlog is voorbij," schreeuwt men in de straten van Rijsel op 3 september 1944. Maar in Duinkerke is het wachten eindeloos. Opgeofferd in 1940, verwoest en regelmatig gebombardeerd tijdens de bezetting, wordt de stad vergeten. De 800 Duinkerkenaren die nog in de vesting wonen voelen onbegrip en vernedering. Op 8 mei 1945 kreeg de Duitse admiraal Friedrich Frisius, commandant van Duinkerke, het bevel om de gevechten te staken. Uiteindelijk gaf hij zich op 9 mei over in Kasteel Wormhout, het hoofdkwartier van de Tsjecho-Slowaakse generaal Alois Liska, commandant van de geallieerde strijdkrachten.

Onze koffers zijn klaar, maar we kunnen niet zomaar terug naar Duinkerke. We moeten wachten tot de wegen ontdaan zijn van mijnen, kortom weer veilig gemaakt zijn. Mijn vader krijgt uiteindelijk toestemming om terug te keren en zijn werk in de "Chantiers de France" te hervatten, waarvan de activiteit, hoewel aanzienlijk afgenomen door de tekorten en het passieve verzet van de arbeiders, niet is gestopt onder de bezetting.Mijn moeder en broers komen iets later terug. Ik geniet nog steeds van een beetje vrijheid in Rijsel, bij mijn oom François en mijn tante Germaine.

Bij mijn terugkeer medio juni 1945 wacht mij een hels spektakel. Ruïnes natuurlijk, maar ook het onkruid dat overal groeide, tussen de kasseien en de gebroken trottoirs. Ik zeg tegen mezelf dat er veel moed, wederzijdse hulp en geduld voor nodig zal zijn om de stad die ik 4 jaar en 9 maanden eerder achtergelaten had, weer op te bouwen. Over drie maanden ben ik 17 jaar. Ik ben eindelijk weer thuis. Ik voel me weer VRIJ.

Toen hij op 12 augustus 1945 naar Duinkerke kwam, verklaarde Generaal de Gaulle: "[...] we zullen Duinkerke weer opbouwen". Dit is wat wij, inwoners van Duinkerke, verzameld langs de "rue Alexandre III" en op de verwoeste "Place Jean Bart", wilden horen. En wat een emotie toen de menigte de "Hymne voor Jean Bart" zong na de toespraak van de Generaal."

***Traduction** par Cathy SWAL dans le cadre de cours néerlandais avec l'aide, l'appui et la correction d'Helmar SCHMIDGALL, son professeur. Relecture Geert Vanthuyne.*

Leons Dageboek is gebaseerd op de herinneringen van M. André Defontaine, die het personage van Leon, een jongen van 11 jaar aan het begin van de Tweede Wereldoorlog, inspireerde. Zijn verhaal wordt beschreven in "Le carnet de Léon", geproduceerd door de Dienst Cultuur en Internationale Betrekkingen van de Stad Duinkerke in samenwerking met de Groot-Duinkerke Samenwerkingsverband en het wereldwijde onderwijsnetwerk "le Monde à bonne école".